

Фискални и демографски ефекти от повишаване на акцизите върху цигарите в България

Резюме

Накратко:

Чрез **по-бързо** придвижване към задължителното европейско ниво на акцизните ставки върху тютюна, България ще **увеличи данъчните приходи от тютюневи изделия с 1.4 до 1.9 млрд. лв. в 3-годишен период**. Същевременно ще **предотврати преждевременната смърт на 48 хиляди човека** заради употреба на тютюн.

Това резюме представя резултатите от проучване, проведено през м.януари - октомври 2024 г., от научен екип под ръководството д-р Димитър Събев от Института за икономически изследвания към БАН. Изследването е проведено в партньорство с Виенския институт за международни икономически изследвания, по поръчка на Коалицията за живот без тютюнев дим.

Контекст

Директивата на Европейския съюз за данъчно облагане на тютюна от 2011 г. (2011/64/EU) беше подложена на обстоен анализ в периода 2018-2021 г. и се очакваше, че през 2023 г. Европейската комисия ще направи законодателно предложение за нова Директива за данъчно облагане на тютюна, включваща по-строги данъчни мерки. Вместо това, в края на 2022 г. към някои медии и заинтересовани страни „изтече“ чернова версия на този документ, която определя нова минимална акцизна ставка върху цигарите – 180 евро за 1000 къса, или 3.6 евро на кутия. За страни като България е важно, че акцизните ставки за цигарите се предлага да станат национално специфични, чрез формула, която отчита ценовото ниво в отделните страни.

Формулата е:

$$\text{Ставка}_{\text{сч}}(t) = 2/3 * \text{Ставка}_{\text{ЕС}} + 1/3 * \text{Ставка}_{\text{ЕС}} * \text{ИЦР}_{\text{сч}(t-1)} / 100$$

Ставката за страна членка ще е сбор от два компонента: 2/3 от ставката на ниво ЕС + 1/3 от ставката, претеглена с Индекса на ценовото равнище за конкретна страна.

Като знаем, че Индексът на ценовото равнище за България през 2023 г. е 56.6% от средния за ЕС, и при новото минимално равнище на акцизите за ЕС₂₇ = 180 евро/1000 къса, новите минимални акцизи за България, според черновата на Директивата, ще възлизат на 153.96 евро/1000 къса, или 301.12 лв./1000 къса (6.02 лв. за кутия). За сравнение, според акцизния календар в Закона за акцизите и данъчните складове, през 2024 г. минималният акциз е 3.88 лв. на кутия. Необходимо е да увеличим

минималните акцизи с над 55%, за да достигнем нивата на акцизите върху цигарите, определени в черновата на новата директива.

България води в световен план по „смъртност, свързана с употреба или излагане на дима на тютюневи продукти“ (около 320 смъртни случая на 100,000 души). Изчисленията на СЗО сочат, че годишно до 20 хил. българи умират преждевременно заради пушене (вкл. пасивно).

България е с най-висок дял на пушачи в ЕС (около 39.5% при около средно 24% за ЕС). Дори след прилагане на новите по-високи акцизи, процентът на тютюнопушене ще остане неприемливо висок. Нужни са спешни и амбициозни мерки, за да бъде сведен този процент до по-приемливи нива. Данъчното облагане според СЗО е най-ефективна мярка срещу тютюневата „епидемия“.

Сега действащият акцизен календар в България не прави нищо за контрола на тютюнопушенето. На практика, с него тютюнопушенето в България дори ще се увеличи и ще надхвърли 40% до 2027 г. Изчисленията говорят, че ако се придържаме към сегашните политики, в рамките на 2025-2027 г. допълнително над 11,000 българи ще умрат заради заболявания, свързани с тютюнопушене (освен тези около 20 хил. души годишно, които така или иначе умират при сегашното ниво на консумация).

Виждаме, че според сега действащия акцизен календар, бюджетните приходи нарастват скромно, а делът на пушачите нараства още повече. Най-облагодетелствана от статуквото е тютюневата индустрия.

Анализирани сценарии

По-долу моделираме фискалните и демографските ефекти в периода 2025-2027 г. от въвеждането на новите акцизни ставки в България, съгласно „изтеклата“ чернова. За целта използваме TETSIM – акцизен симулатор, разработен в научната литература през 2010 г. именно с тази цел: да прогнозира ефектите при промени в данъчното облагане на тютюневите изделия. Симулаторът TETSIM е прилаган в десетки страни и прогнозите му се смятат за надеждни в средносрочен период.

Тук прогнозираме резултатите от две версии на повишаване на акцизните ставки върху цигарите и ги сравняваме с резултатите при сега действащия акцизен календар. Така са формирани 3 сценария, които сравняваме:

- Сценарий 1: повишаване на минималните акцизи върху цигарите до нивата, посочени в черновата на европейската директива, посредством 3 равни стъпки;
- Сценарий 2: повишаване на минималните акцизи върху цигарите до нивата, посочени в директивата, с 1 голяма стъпка, след което индексираме акцизните

ставки според инфлацията (индексирането на акцизите с инфлацията е ново изискване, посочено в Директивата);

- Сценарий 3: придържане към сега действащия акцизен календар.

Моделираме 4 сегмента: Икономичен (цигари) - с цена през 2023 г. от 5.30 лв. за кутия; Среден (цигари) - с цена от 5.60 лв. за кутия; Премиен (цигари) - с цена 6.50 лв. за кутия; и Нагреваеми изделия.

Резултати

Таблица 1. Фискални и демографски ефекти до 2027 г. при 3 сценария за цигарените акцизи

	Сценарий 1	Сценарий 2	Сценарий 3
	Три равни стъпки	Еднократно повишение + индексирание с инфлация	Действащ акцизен календар
Данъчни приходи от тютюневи изделия през 2027 г. /в млн. лв. от 2023 г./	5168	5198	4517
Реално увеличение на данъчните приходи от тютюневи изделия, 2027/2024 г., в %	21.3	22	6
Печалба на тютюневата индустрия през 2027 г. /в млн. лв. от 2023 г./	351	352	393
Номинална цена на кутия цигари от икономичния сегмент през 2027 г., в лв.	8.27	8.32	6.23
Средна претеглена цена на кутия цигари през 2027 г. /в лв. от 2023 г./	7.93	7.97	6.06
Процент пушачи през 2027 г.	37.40%	37.60%	40.13%
Брой на пушачите в България, хиляди	2031	2040	2178
Предотвратена преждевременна смърт на пушачи / вкл. пасивни/	36974	34209	-11260
Промяна в дневния брой цигари на пушач	-1.7	-1.8	-0.03
Номинално увеличение на данъчните приходи (2025+2026+2027) спрямо акцизния календар, милиони лева	1442	1899	

Основен извод:

Като се придвижи по-бързо към нивото на акцизните ставки върху цигарите, което така или иначе скоро ще е задължително, България може да увеличи данъчните приходи от тютюневи изделия с 1.4 до 1.9 млрд. лв. в 3-годишен период, а така преждевременната смърт заради тютюнопушене на 48 хиляди души може да се предотврати.

Обосновка и анализ

Посочените в Таблица 1 приходи са от данъчно облагане (акцизи + ДДС) както на цигари, така и на нагреваеми тютюневи изделия (НТИ). Приемаме, че акцизните ставки върху НТИ няма да се повишават до 2027 г., а ще се повишат само ставките върху цигарите.

Стойностите са преизчислени в лева от 2023 г. с използване на прогнозата на Министерството на финансите за инфлацията в следващите години. Използвана е прогнозата на БНБ (консервативна) за икономическия растеж до 2027 г.

През 2023 г. тютюневата индустрия е спечелила около 383 млн. лв. от търговия с тютюневи изделия в България (изчислено след приспадане на производствената цена – определена с данните на COMTRADE – и на търговската отстъпка на дребно). Сценарият с вдигане на акцизите до нивата в новата директива на практика ще запази нивото на приходите на тютюневата индустрия в номинално изражение (прогнозираме 385 млн. лв. номинална печалба през 2027 г., което е равно на 351 млн. лв. в лева от 2023 г., както е посочено в Табл. 1).

Реалната средна цена на цигарите според Сценарий 1 ще нарастне с около 37% между 2024 и 2027 г. – или в период от три години ще расте реално с по 12% годишно (без да отчитаме инфлацията).

С предложения план броят на пушачите в България ще намалее с близо 150 хил. души. Световната практика говори, че това са обикновено хора с по-ниски доходи (които имат по-висока ценова чувствителност). Така че вдигането на акцизите върху цигарите ще има и социален ефект: най-бедните ще спрат/ограничат пушенето и ще пренасочат разходите си към по-насъщни неща.

Повишавайки акцизите до нивата, посочени в черновата директива, почти 37 хиляди по-малко ще са преждевременните смъртни случаи, свързани с тютюнопушене (вкл. пасивно) - и 48 хил. по-малко, ако отчетем и вредния ефект от сега действащия акцизен календар.

Акцизни ставки при Сценарий 1

Сценарий 2 може да доведе до още по-големи бюджетни приходи (ако голямото увеличение на акциза се случи през 2025 г., а през 2026 г. и 2027 г. ставките само се индексират с инфлацията). Въпреки това, Сценарий 1 изглежда по-приемлив в политическо отношение, при това резултатите за намаляване на дела на пушачите ще са по-трайни. По тази причина предлагаме по-детайлни данни за акцизните ставки при Сценарий 1. Той предвижда 3 последователни увеличения на минималния акциз върху цигарите в България, като на третата година ще стигнем до нивото, посочено в черновата директива за данъчното облагане на тютюна в ЕС.

(Предложението за минимален акциз от 180 евро/1000 къса е направено през 2022 г., а през 2023 и 2024 г. имаше сериозна инфлация. Някои източници предлагат летвата да се вдигне до 220 евро. При този сценарий цената на икономичния клас цигари у нас ще е около 10 лв. за кутия).

Таблица 2. Данъчна тежест и крайна цена на 1 кутия цигари, в лева по текущи цени

		2024	2025	2026	2027*
Минимален акциз, лв. на кутия ***	Сценарий 1	3.88	4.58	5.29	6.02
	Акцизен Календар	3.88	4.05	4.22	4.39
ДДС, лв. на кутия	Сценарий 1	0.98	1.13	1.29	1.44
	Акцизен Календар	0.98	1.02	1.06	1.10
Общо данъци, лв. на кутия	Сценарий 1	4.86	5.71	6.58	7.46
	Акцизен Календар	4.86	5.07	5.28	5.49
Средна претеглена цена, лв. на кутия**	Сценарий 1	5.90	6.81	7.74	8.65
	Акцизен Календар	5.90	6.14	6.37	6.62

* Приемаме, че през 2027 г. действащият акцизен календар ще продължи тенденцията от 2026 г.

** Приемаме, че тютюневата индустрия ще се включи минимално към увеличението на цените, индексирайки инфлацията и добавяйки 1 пр. пункт към цената за икономичния, 2 пр.п. за средния и 5 пр.п. за премиерния сегмент.

*** Моделът отчита по-големия размер от: а) сумата на специфичните и адвалорните акцизни ставки; – или б) минималните акцизни ставки.

Забележки

- Ефект върху инфлацията в страната (критерии за еврозоната): световният опит е показал, че ефектът на вдигането на цените на цигарите върху инфлацията е ограничен и краткосрочен. Разходите за цигари формират едва 3.4% от потребителската кошница на българите.
- В сценариите е използван коефициент на еластичност на цената на цигарите от -0.58, изчислен на базата на макроикономически модел за България, покриващ периода 2004-2023 г. (-0.8 за икономичния сегмент, -0.5 за средния сегмент и -0.3 за премиерния сегмент).
- Дори след увеличението на цените на цигарите през 2027 г. според Сценарий 1, България ще остане с едно от най-ниските ценови нива на цигарите в Европа. В момента, ако човек купи 4 картонци цигари (40 кутии) в България и ги продаде по средните цени във Франция, ще спечели 295 евро. Цената от около 4.40 евро за кутия, която беше изчислена с модела TETSIM за 2027 г. след поэтапно вдигане на акцизите в България, на практика е средната продажна цена на кутия цигари в Румъния в настоящия момент. ♦

За разяснения и данни: Д-р Димитър Събев, тел. 0887 769 107, office@bezdim.org